

Het archief van JNM Zottegem versus schimmel

JNM Zottegem is een lokale afdeling van de Jeugdbond voor Natuur en Milieu in Vlaanderen. De structuur en doelstellingen van deze vereniging zijn grosso modo dezelfde als van de 49 andere JNM-afdelingen. Dit wil zeggen: de vereniging richt zich tot jongeren van 7 tot 25 jaar die interesse hebben in natuur en milieu. Via allerlei activiteiten wil men leren om duurzaam en milieubewust door het leven te gaan. Dit gaat van excursies en natuurstudie tot natuurbeheer en milieubescherming. De leden worden onderverdeeld in drie leeftijdsgroepen: de piepers (vanaf 7 jaar), de ini's (vanaf 12 jaar) en de gewone leden (vanaf 15 jaar). Na 25 jaar ben je onherroepelijk een 'ouwe sok'.

Het bestuur van deze lokale afdeling bestaat naast de vanzelfsprekende functies zoals voorzitter, secretaris(sen) en penningmeester, ook nog uit de verantwoordelijken en begeleiders per leeftijdsgroep, afgevaardigden van jeugdraden, redacteur, pers-promo en webmaster, materiaalassistenten en verantwoordelijken voor allerlei zaken (van milieu tot pure choco), tot zelfs een archivaris.

Als afdeling zijn ze actief in de regio Zottegem en de vele rondliggende gemeenten zoals Herzele, Borsbeke, Lierde, Hundelgem, Munkzwalm, Rozebeke, Zwalm en Brakel. Ze hebben hun eigen afdelingsboekje, de *Vulgaris*. Aan de hand van dit blaadje houdt men de eigen leden op de hoogte van onder andere verslagen van voorbije activiteiten en vergaderingen, de kalender van de komende activiteiten en men publiceert er artikels in over natuur en milieu. Het boekje verschijnt twee maal per jaar: in september en in februari.¹

Het archief dat door JNM Zottegem aan ons is overgedragen bestaat voornamelijk uit tijdschriften van hun lokale werking en van andere JNM-afdelingen, in totaal

goed voor zo'n 132 verschillende titels. De tijdschriften lopen van 1966 tot 2005, maar de meeste dateren uit de jaren 1980-1990. Daarnaast bevat het divers archiefmateriaal. Het gaat hier voornamelijk om verslagen, stukken betreffende de kampen en activiteiten en originelen van het tijdschrift *Vulgaris*. Naast bibliografisch materiaal zijn er ook brochures, enkele affiches en iconografisch materiaal (een speld met opschrift).

Schimmels in het archief

De verwerking van dit archief was geen sinecure. Het grootste probleem waarmee we geconfronteerd werden, was de overduidelijke aanwezigheid van schimmel. Het archief heeft zichtbaar te lijden gehad onder vochtige omstandigheden. Het hoeft niet gezegd dat dergelijke omstandigheden verre van ideaal zijn om archiefmateriaal te bewaren. Dit heeft ons ertoe gedwongen veel van het besmette materiaal linea recta in de container te smijten. Een geluk bij een ongeluk is dat er veel dubbels tussen zaten en dat we veel tijdschriften vanuit andere afdelingen van de JNM reeds in ons bezit hadden. Dit kon het verlies uit dit stuk archief alvast goed opvangen.

De bewaaromstandigheden van dit archief waren duidelijk niet ideaal. Een te grote vochtigheid heeft ervoor gezorgd dat er zich schimmel kon nestelen en verspreiden over een groot deel van de documenten. De gevolgen hiervan waren duidelijk zichtbaar. Naast verkleuringen en een slechtere leesbaarheid – sommige stukken zaten volledig onder een zwarte laag schimmel – was het papier ook veel brozer.

Vanzelfsprekend is de beste remedie tegen schimmels ze voorkomen. Daarvoor moet je weten wat zo'n schimmel precies doet. Een schimmel is een micro-organisme dat zich voedt met organisch materiaal zoals papier, leer, lijm, hout en textiel. Wanneer het zich voedt, tast het de structuur van het materiaal aan, waardoor dit poreuzer wordt. Enerzijds bedekt de schimmel zelf het oppervlak van het materiaal waardoor de ondergelegen tekst of tekening slecht leesbaar wordt. Anderzijds scheidt de schimmel tijdens dit proces ook zuren en kleurstoffen af waardoor het materiaal kwetsbaarder wordt en verder verkleurt. Ten slotte kunnen schimmels ook een gevaar voor de gezondheid vormen. Dit kan gaan van allergieën tot irritatie van luchtwegen en huid tot in sommige gevallen zelfs ziektes.

Elke schimmel maakt kleine sporen aan die gemakkelijk verplaatst worden tot in de kleinste hoekjes. Wanneer zo'n spoor op een geschikte plek terechtkomt,

nestelt het zich en begint de afbraak van het organisch materiaal van voren af aan.

Schimmelsporen zijn bijna niet te vermijden, maar we kunnen wel hun groei verhinderen. Daarom moeten we de ideale groeiomstandigheden kennen. Een schimmel heeft ten eerste nood aan voedsel om te kunnen kiemen en groeien: organisch materiaal zoals papier, lijm en dergelijke meer. Ten tweede heeft een schimmel ook zuurstof nodig voor de verbranding van die voedingsstoffen. Ten derde ligt de ideale temperatuur voor de ontwikkeling van een schimmel tussen 24 °C en 30 °C, maar ruim gemeten kan een schimmel tegen temperaturen tussen de 4 °C en 40 °C. Het belangrijkste echter is het vochtgehalte of de relatieve vochtigheidsgraad (RV). Een RV tussen de 70 en 100 procent is ideaal voor de groei van schimmels. Vermits vochtigheid de belangrijkste groeifactor is, moet vooral die geregeld worden. Een luchtvochtigheid onder de 60 procent is het beste om schimmelgroei tegen te gaan. Andere voorzorgen zijn onder meer het creëren van voldoende ventilatie, het vermijden van microklimaten en de ruimte schoon en stofvrij houden.

Maar wat als de schimmel al welig tiert? Indien mogelijk worden de zwaarst aangetaste stukken verwijderd, maar dit is niet altijd de gewenste oplossing. Vaak wordt gedacht aan ontsmetting van het materiaal, door vergassing of door het doorstralen met gammastraling. Dit is echter niet de beste remedie. De gassen die gebruikt worden bij ontsmetting zijn vaak wel effectief tegen insecten, maar niet doeltreffend genoeg tegen schimmels. Daarnaast kunnen ze ook nadelige effecten hebben op het organisch materiaal zelf. Het vele werk dat het met zich meebrengt, is nog een reden om dit te laten. Gammastraling is dan beter tegen de bestrijding van schimmels zelf, maar ideaal is het ook niet. Het versnelt het verouderingsproces van het materiaal en de kosten om dit uit te voeren liggen hoog. Uiteindelijk is de meest geschikte methode het manueel verwijderen van de schimmelsporen met een kwastje of een speciale stofzuiger. Zo wordt de schimmel niet vernietigd, maar wel zoveel mogelijk verwijderd. Wanneer men nadien voor ideale bewaaromstandigheden zorgt, kan de schimmel niet opnieuw kiemen en blijft het materiaal gespaard. Dit brengt ook wel veel werk met zich mee, maar het heeft geen enkel nadelig effect op het materiaal.

Van zodra men schimmelvorming ontdekt heeft, moet men in principe de klimatologische bewaaromstandigheden controleren en blijvend onder controle houden. Dit kan men doen aan de hand van verschillende systemen van klimaatregeling zoals een luchtbevochtiger, klimaboxen of totale klimaatinstallaties. Continuïteit is hierbij het belangrijkste: men moet voor een stabiele temperatuur en luchtvochtigheid kunnen zorgen. Bij de uitleendienst van de provincies kan men voor een bepaalde periode meetapparatuur ontlenen. Het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed FARO stelt tevens draadloze *environmental monitoring systems* ter beschikking. Zo kunnen instellingen vertrouwd geraken met klimaatregeling of kunnen ze gedepanneerd worden in geval van nood. Zo'n systeem bestaat uit

een aantal sensoren op strategische plaatsen in het gebouw die de relatieve vochtigheidsgraad en de temperatuur opmeten. Die gegevens worden doorgestuurd via radiotransmissie zodat men de situatie in realtime kan overschouwen. Wanneer de ingestelde waarden overschreden worden, gaat er automatisch een alarm af, zodat men meteen kan ingrijpen.

De verwerking van het archief van JNM Zottegem

Het archief van JNM Zottegem onderging een eerste selectie bij de archiefvormer ter plekke. De stukken die nog door de beugel konden, werden naar Amsab-ISG getransporteerd en direct naar de trierruimte overgebracht. Deze ruimte is bedoeld om al het binnengekomen archief op te vangen en een eerste selectie door te voeren. Ver weg van de depots, zodat geen besmetting kan plaatsvinden. Zoals vermeld waren vooral de tijdschriften aangetast door schimmel. Gezien de vele dubbels kon de beste – minst of niet aangetaste – versie worden behouden, de andere werden vernietigd. Deze methode is het radicaalst, maar ook wel het meest effectief. Schimmel is nu eenmaal een kwestie van overmacht en snel reageren.

De tijdschriften (1966-2005) zijn overgedragen aan het bibliotheekdepartement en zijn aldaar raadpleegbaar. Het archief (1970-2002) bevat 26 nummers opgeborgen in 3 dozen (0,33 lopende meter). Het archief is toegankelijk onder het stortingslijstnummer 440, mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

(1) Meer informatie is te vinden op de website van de JNM: <http://www.jnm.be> en de website JNM Zottegem: <http://jnmzottegem.jnet.be> (laatst geraadpleegd op 08/07/2009).

BIBLIOGRAFIE

A.W. BROKERHOF, B. VAN ZANEN, A. DEN TEULING, *Pluis in Huis, Geïntegreerde bestrijding van schimmels in archieven*, Nederland: Instituut Collectie Nederland, p. 7-9.

P. CREVE, Hazel Vande Kerckhove & Wouter Van Gompel, 50 jaar Jeugdbond: Excursie vertrekt! In: *Brood en Rozen*, 13(2008)4, p. 98-99.

L. SMETS, *Barsten en blazen: leren uit rampspoed ...*, laatst geraadpleegd op 08/07/2009 via <http://www.faronet.be/blogs/leon-smets/barsten-en-blazen-leren-uit-rampspoed>.

H. VANDE KERCKHOVE & W. VAN GOMPEL (red.), *50 jaar jeugdbond: Excursie vertrekt!*, Gent: JNM, 2008.

Website JNM: <http://www.jnm.be> (laatst geraadpleegd op 08/07/2009).

Website JNM Zottegem: <http://jnmzottegem.jnet.be> (laatst geraadpleegd op 08/07/2009).

Website Klimaatnetwerk: <http://members.casema.nl/klimaatnetwerk/klimaatnetwerk.html> (laatst geraadpleegd op 08/07/2009).